

EGY VIRÁGSZÖNYEG KÉPEI. A BUDAKESZI ÚRNAPI DEKORÁCIÓ NÉPRAJZI NÉZETBEN

Budapest közelében, néhány sváb (és szlovák) településen az úrnapi körmenet útvonalát a hívek előre elkészített virágszőnyeggel díszítik. A magyar néprajztudomány már viszonylag korán felfigyelt erre a látványos ünnepi szokásra (SCHWARZ, 1930; BONOMI, 1933, 53–57.), átfogó tanulmány azonban mindeddig nem született róla,¹ sőt, tér- és időbeli elterjedésének pontos feltérképezése sem történt meg ez ideig.² Ezt a hiányt jelen tanulmány sem pótolja, hiszen csak

¹ A nyolckötetes *Magyar Néprajz* és a *Néprajzi Lexikon* nem tesz említést erről a körmeneti elemről, sőt a magyarországi úrnapi szokásokkal foglalkozó könyv (SÁRI, 2000) sem ismeri. Bálint Sándor összefoglaló munkájában – érezhetően közvetlen, Budakeszin szerzett tapasztalatok alapján – egy bő bekezdést szentel a virágszőnyeg-készítésnek (BÁLINT, 1998, 465.). Néhány néprajzi-antropológiai elemzés is született már a témában. A kilencvenes években Verebéli Kincső foglalkozott a virágszőnyegekkel (VEREBÉLYI, 1992, 1998). A budajenői szokás fejlődéséről és identitásformáló jelentőségéről Nagy Balázs írt tanulmányt (német, illetve magyar nyelven: NAGY, 1994, 2000). A budakeszi szőnyeggel kapcsolatban Gallasy Katalin közölt tanulmányt, amely azonban sajnos módszertanilag és tartalmilag is sok kívánnivalót hagy maga után (GALLASY, 2007). A nemzetközi szakirodalomból ki kell emelnünk a téma német kutatójának monográfiáját, amely amellett, hogy helyenként magyar adatokat is közöl, sok általános kérdésre ad választ a virágszőnyeg történetével, illetve a felvetődő teológiai-liturgiai és elméleti problémákkal kapcsolatban (DOSTAL-MELCHINGER, 1990). Az Úrnapi liturgiájával, pasztorálteológiai problémáival, nem utolsósorban a laikus részvétellel és a különböző dekorációs formákkal kapcsolatban lásd: FUCHS, 2006.

² A budai oldalon elsősorban Budaörsöt, Budakeszit, Pilisvörösvárt és Pilisszentivánt, a pestin Csömört kell kiemelni, de sok más környező településen (Solymár, Budajenő, Budafok, Diósd, Etyek, Pesthidegkút, Törökbálint, Tárnok, Zsámbék) készítettek/készítenek kisebb-nagyobb virágszőnyeget. Egy 2014-ben tett terepbejárás alkalmával az említetteken kívül Telkiben és Perbálon is tanúja lehettem rövidebb szőnyegszakaszok díszítésének. Szórványos adatok egyéb területekről is ismertek (S. LACKOVITS, 2000, 172.; BEDNÁRIK, 2014, 55–56.). Természetesen az egyes települések helytörténeti, helyismereti irodalmában rendre megtaláljuk a szokás hosszabb-rövidebb leírásait. Az utóbbi években a helyi médiumok is rendszeresen beszámolnak az Úrnapról, rövidebb írások pedig a magyarországi németiség, illetve a Németországba kitelepítettek orgánumaiban is napvilágot látnak róla (Budakeszi tekintetében lásd például <http://www.budakornyekitv.hu/telepuless/budakeszi/402-urnapja> [utolsó letöltés: 2015. 09. 18.]. Legutóbb: HEREINKÖRÖS, 2014). A budakörnyéki virágszőnyegekről tekintélyes anyagot gyűjtött össze, és több település (köztük Budakeszi) úrnapi szokásairól részletgazdag dokumentumfilmeket készített a budaörsi származású amatőr kutató, Andreas Ritter, írásban azonban mindeddig sajnos keveset publikált (RITTER, 2012. A filmek DVD063 1-29 jelzettel megtalálhatók a keleti németek néprajzával foglalkozó freiburgi néprajzi intézet /Institut für Volkskunde der Deutschen des östlichen Europa – IVDE/ archívumában).

egy település gyakorlatával foglalkozik, viszont a jelenséghez közel lépve – reményeim szerint – segít megérteni annak szerveződési mechanizmusait, és a résztvevők, illetve a lokális közösség számára hordozott jelentéseit. A szokás történetével, a második világháború előtti társadalmi jelentőségével és egyházi meghatározottságával egy korábbi tanulmányomban bővebben foglalkoztam (BEDNÁRIK, 2014), ugyanakkor csak röviden érintettem a virágszőnyeg-készítés recens folyamatait, illetve az ikonológiai szempontokat. Ezúttal ezek állnak a vizsgálat középpontjában. A következő kérdésekre keresem a választ: Mik a szokás azon általános jellemzői, amelyek máig tartó „karrierjét” magyarázzák? Milyen helyet foglal el a virágszőnyeg a szokásban részt vevők identitásában és a közösség diskurzusaiban? Milyen alapon szerveződnek a szőnyegkészítésben részt vevők csoportjai, milyen motivációkkal vesznek részt a munkában, és milyen munkamegosztással dolgoznak? Milyen elvek és döntések mentén, milyen előkészületek után születnek meg az egyes minták? Hogyan ragadható meg a hagyomány és az újítás viszonya, a kreativitás a minták kialakításánál? Milyen egyéni és közösségi identitáselemek tükröződnek vissza a virágszőnyeg motívumkincsében? Célom, hogy ha nem is teljes, de átfogó képet adjak a virágszőnyeg-készítés jelenéről, levonva azokat az antropológiai tanulságokat, amelyek egy régi szokás huszonegyedik századi gyakorlatában megragadhatók.³

A kutatás, és különösen a tanulmány megfogalmazása közben számos módszertani és kutatásetikai problémával találtam szemben magam. Ezek egy része a „saját kultúrájában kutató etnológus” (Fél Edit) elméleti dilemmáiként írhatók le (a külső és belső nézőpont összeegyeztetése, a megfelelő tárgyalásmód megtalálása). Másik részük a minden néprajzi kutatás során felvetődő etikai kérdések köré csoportosíthatók, amelyek azonban jelen esetben nem oldhatók meg az ilyenkor szokásos technikákkal (adatközlők anonimizálása, nevek megváltoztatása), hiszen az egyes csoportok, személyek így is könnyen azonosíthatók lennének. Ezért a virágszőnyeg részletes bemutatásakor az egyes családok, személyek valós nevét használom, ugyanakkor a jellemzés és a személyes adatok tekintetében igyekszem a minimumra szorítkozni. Néhány esetben pedig le kellett mondanom egyes információk személyekhez kötéséről.⁴

³ Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy jelen írásban kizárólag a virágszőnyegre koncentrálok, nem, vagy csak érintőlegesen tárgyalom a körmenet egyéb aspektusait (például a körmenet rendje, zenei kísérete), és az Úrnaphoz kötődő egyéb szokásokat (például a körmeneti sátrak anyagának szentelményként való felhasználásai).

⁴ A tanulmány anyagát többnyire 2013 és 2015 között személyes részvétel és megfigyelés útján, számtalan informális beszélgetés és több hosszabb, irányított interjú, valamint írásbeli adatközlés révén gyűjtöttem össze. Informátoraim segítségét ezúton is köszönöm, de ezúttal – az irányukban vállalt diszkréciót szem előtt tartva – eltekintek a teljes névsor közlésétől.

A magyarországi német (sváb)⁵ nemzetiségi hovatartozás és identitás kérdései messze túlmutatnak dolgozatom témáján, mégis szükséges egyes családok, személyek esetében azok sváb kötődését kiemelni (leegyszerűsítve ezzel a tényleges identitásmintázatokat és rokonsági viszonyokat),⁶ hiszen ez az „etnikai” meghatározottság a szokás egyik legérdekesebb kérdésének tekinthető (a szándékosan használt idézőjel feloldására a zárófejezetben tesztek kísérletet).

A virágszőnyeg rövid története

A virágszőnyeg-készítés szokása – az elterjedt vélekedéssel szemben, miszerint a 18. századi német telepesek hozták magukkal – valószínűleg valamikor a 19. század folyamán honosodott meg a budakörnyéki falvakban, így Budakeszin is.⁷ Az Úrnapi a második világháborúig széles társadalmi bázisra támaszkodó, nagyszabású esemény volt. A körmenet a község főutcáján mintegy két kilométer hosszú utat járt be, a szőnyeget az adott házak lakói készítették rokonok, barátok segítségével.⁸ Az Úrnapi (Fronleichnam) a lokális ünnephierarchiában kitüntetett helyet foglalt el. Ennek az ünnep vallási jelentőségén túl számos

⁵ A budakörnyéki németek 18. században érkezett dél-német telepesek leszármazottai.

⁶ Fordított esetben lehetőség szerint tartózkodtam a végképp félrevezető „magyar” jelző használatától, kivéve az elemző fejezeteket, ahol a nehézkes körülírások helyett döntöttem mégis melléte.

⁷ Az úrnapi virágszőnyeg prototípusát a német kutatás az 1778-tól adatolható genzanói infioratában találta meg (MITTERWIESER, 1930, 95.; különösen: DOSTAL-MELCHINGER, 1990, 35–51.). Ez a késői dátum önmagában is megkérdőjelezi azt az elképzelést, hogy a 18. század első felében érkezett német telepesek már ismerték a szokást. A magyarországi kezdetekkel kapcsolatban írásos forrásra mindeddig nem bukkant a kutatás. Bálint Sándor óvatosan fogalmaz az eredet kérdéséről (BÁLINT, 1998, 465.), Verebélyi Kincső pedig egészen későre, a 20. század elejére teszi a szokás megjelenését (VEREBÉLYI, 1998, 182.), ami azonban ennél bizonyosan korábbra datálható. Egy 1888-ban született visszaemlékező tanúsága szerint gyermekkorában Budakeszin már megszilárdult gyakorlatként élt a virágszőnyeg (BECHTOLD, 1977; bővebben lásd BEDNÁRIK, 2014, 37., 41–42., 56.). Egy újonnan fellelt újságcikk (köszönet érte Gellér Dávidnak) – bár nem perdöntő, hiszen csak az utak díszítéséről, és nem kimondottan a szőnyegről szól – az 1861-es budakeszi Úrnapi pompáját írja le. Az ünnepen Haynald Lajos erdélyi püspök is részt vett, akit „[...] a lakát már korán elhagyott nép ünnepies színezete, a körmeneti utak és oltároknak a természet tavaszi bájával fölékesített tüneménye [...]” fogadott (*Religio*, 1861, 1. félév, 44. szám, 348–349.). Andreas Ritter – a helytörténeti irodalom által idézett szájhagyományra hivatkozva – feltételezi, hogy Csömörről az 1830–40-es években áttelepült budaörsi és budakeszi németek honosították meg a virágszőnyeg-készítést, következésképpen ezen a két helyen már a 19. század első felében léteznie kellett a szokásnak (RITTER, 2012, 42. – az adat és a rá épülő spekuláció bizonytalanságát maga a szerző is elismeri).

⁸ A régi budakeszi Úrnapijáról több élményszerű leírás is született: BECHTOLD, 1977; MATH, 1986, 211–213.; BRESCH, é. n., 9–12.

profán összetevője is volt (presztízs, a reprezentáció lehetősége, az összefogásban végzett munka és az eredmény felett érzett öröm, az Úrnapija családi ünnep jellege). A két háború közötti időben, a község vezetésének támogatásával a virágszőnyeg idegenforgalmi látványossággá fejlődött, ami nyilvánvalóan visszahatott a szokás helyi megítélésére is.⁹

Az úrnapi körmenetet 1944-ben tartották meg utoljára a régi rend szerint. 1945-ben valószínűleg szerényebb keretek között, de még a teljes útvonalon,¹⁰ 1946-ban (a kitelepítés után néhány hónappal) azonban csak a templom körül vezetett.¹¹ Ezután két évig (1947, 1948) rövidített formában, és a forgalmat nem akadályozva, de ismét a község főutcáján készítették el a virágszőnyeget („*a templomtól a tejsarnokig*”). Az egyházközségi jegyzőkönyvek alapján valószínűsíthető, hogy 1949-től kényszerült a szőnyeg és a körmenet végleg a templom köré (BEDNÁRIK, 2014, 48–49.). 1951-től az egyházi naptár szerint csütörtökre eső ünnep megszűnt munkaszüneti nap lenni, így a körmenet is a rákövetkező vasárnapra tolódott.

A szokás következő évtizedeire az egyházat ért korlátozások mellett a lakosság összetételének háború utáni gyökeres megváltozása nyomta rá a bélyegét. A svábok nagyarányú kitelepítése a virágszőnyeg-készítő családokat is megtizedelte, de a helyben maradt családok tovább őrizték a szokást. Budakeszin a virágszőnyeg-készítés még hosszú ideig szinte kizárólag a svábok szokása maradt.¹² A körmeneti sátrakat a kitelepítés sorsára jutott korábbi tulajdonosok helyett azok családjai, rokonai, ismerősei vették át.¹³ Az összezsugorodott kör-

⁹ Bővebben lásd BEDNÁRIK, 2014, 42–44. A korszak lokális társadalomtörténeti kontextusához és nemzetiségpolitikai kérdéseire lásd Somlai Péter hamarosan könyvformában is megjelenő disszertációját (SOMLAI, 2014).

¹⁰ Budaörshez hasonlóan, ahol az Úrnapiját nagyszabású razzia céljára használták fel a hatóságok (GRÓSZ, 2010, 64–66.).

¹¹ A kitelepítettek körében kéziratként terjesztett lap így ad hírt az eseményről (betűhű átirásban): „*Otthon az Úrnapi körmenetet a megjelent tiltorendelet értelmében csak a templom körül tartották meg. A körmeneten nagyon kevesen vettek részt, mivel az új gazdák dolgoztak, azoknak nem volt ünnep. A kápolnák a templom négy sarkán voltak felállítva. Braun Gyula prépost szentbeszédében megemlékezett azokról a testvéerekről, kiket a háború viharra elsodort tőlünk messze idegenbe, de tudjuk, hogy ezeknek a gondolatjuk a mai szent ünnepen itt jár közöttünk, itt diszitik a kápolnákat a virágokkal szorják az utat Krisztus Urunk nagyobb dicsőségére, mondotta többek között. A szentbeszéd alatt nagyon sokan sirtak.*” (Magyar Értesítő, 2. szám, 1946. augusztus 1. – másolat a szerző tulajdonában.)

¹² Ez – amennyire meg tudom ítélni – általában más virágszőnyeges helyeken is így történt. Kivételt képez Budajenő, ahol a plébános – integráló szándékkal – a viszonylag egységes csoportként érkező gyergyóditríaiakat is bevonta az úrnapi díszítésbe (NAGY, 2000, 207. skk.).

¹³ Régi liturgikus hagyomány szerint az úrnapi körmenet négy állomást, sátrát érint. A sátorállítás feladata/joga korábban (a háború előtti nagy körmenet idején) bizonyos házak, és abban lakó családok kiváltsága volt. A visszaemlékezések szerint a két háború között a következőképpen helyezkedtek el (a mai házszámok szerint): 1. sátor: Fruh család (Fő u. 248.); 2. sátor: Weber család (Fő u. 213. vagy 215.); 3. sátor: Fischer család (Fő u. 175.); 4. sátor: család neve ismeretlen (Koller-kápolna, Fő tér 6.)

meneti útvonal egyes szakaszait – bár a pontos kiosztásra már senki sem emlékszik – többségében olyan családok vállalták magukra, akik a nagy virágszőnyegben is közreműködtek. A családon belüli hagyományozás mechanizmusai a következő évtizedekben is működtek, és az 1980-as évek elejére lejátszódott egy újabb generációváltás. A virágszőnyeg egyfajta „liturgikus sine qua non”-ként a megváltozott körülmények között is fenntartotta az úrnapi körmenetek kiemelt jelentőségét (BEDNÁRIK, 2014, 48–49.). Eközben a kettős (a németiségből, illetve a felvállalt vallásosságból fakadó) kisebbségi helyzetben is megőrzött szokás mind az itthon maradók, mind a kitelepítettek számára a „rég, letűnt, sváb Budakeszi” egy fontos jelképévé, az egyéni és közösségi identitások kikristályosodási pontjává vált (bővebben lásd a tanulmány összegző megállapításait).¹⁴

A rendszerváltás után a virágszőnyeg-készítők körének lassú bővülése figyelhető meg. Bár a szokáshordozók kemény magját még ma is „rég budakeszi” családok adják, az 1990-es évektől kezdődően egyre több olyan személy és család kapcsolódik be a munkába, akiknek nincs sváb kötődésük. Az elmúlt huszonöt évben – egyénileg vagy szervezett formában – megjelentek a szőnyegkészítők között a német kisebbséghez köthető társadalmi szervezetek (Német Önkormányzat, Hagyományörző Kör) tagjai, és az egyházközséghez való tartozás jegyében más egyesületek, intézmények (Cserkészcsapat, Prohászka Ottokár Katolikus Gimnázium) képviselői is. 2005 óta – a plébános javaslatára – a körmenet útvonala az 1990-es években régészetiileg feltárt középkori templom körüli romkertre is kiterjed (8–13. szakasz), ami új résztvevők bevonását tette szükségessé és lehetségessé, illetve több ponton módosította az addigi szakaszelosztást. A mai szőnyeg hossza mintegy 150–160 méter. A körmeneti sátrakat részben a korábbi tulajdonos családok leszármazottai (például 9. szakasz) gondozzák, részben bonyolultabb hagyományozódási lánc eredményeképpen, és több áttételen keresztül (távolabbi rokonság, egyéb családrészek bekapcsolódása, baráti segítség, teljes felelősváltás) kerültek mai díszítőikhez (lásd 4., 7. illetve 13. szakasz).

¹⁴ A korábbi pompás úrnapi emlékekben rejlő identifikációs potenciál egyébként a Németországba kitelepített budakörnyéki csoportok esetében is megfigyelhető. Több példa is ismert arra, hogy az egy faluból származók új lakóhelyükön is meghonosították a virágszőnyeget. A budakesziek például a Heidelberg melletti Schönauban készítették el több éven keresztül a szőnyeget (Bővebben lásd BEDNÁRIK, 2014, 50–51.) A jelenségre a hazájukból elűzött németekkel foglalkozó néprajzkutatók már korán felfigyeltek. Johannes Künzig és Waltraut Werner 1966-ban vették filmre a budaörsiek virágszőnyegét a baden-württembergi Olfersheimben (a film a freiburgi IVDE archívumában DVD038-as jelzettel található). Frissebb felvételek (Haßmersheim, Olfersheim, Weingarten) a 2010-es évekből, Andreas Rittertől származnak (DVD001-003, 010). A szokás „transzlokációját” és annak következményeit a budaörsiekkel kapcsolatban Hans-Werner Retterath elemezte (RETTERATH, 2011).

A szokás szerveződése és a szőnyegkészítés technikája napjainkban

Az úrnapi előkészületek általában néhány nappal az ünnep előtt (legkésőbb szombaton) a virággyűjtéssel kezdődnek. Van, aki tudatosan – akár nagyobb távolságok megtételét is vállalva – az elképzelt mintákhoz gyűjt, a legtöbben azonban a kertben termő virágból, zöldből hoznak annyi, amennyit jónak látnak. A leggyakoribb virág a rózsza, zöldként pedig a könnyen szórható, apró termésű vadsóska (*lósóska*, *Putaplotschn*), de alapvetően minden rendelkezésre álló növényt fölhasználnak. A választék nagyban függ az ünnep dátumától¹⁵ és az adott év időjárásától is. Az utóbbi időben egyes készítőik üzletben is vásárolnak virágot, ha előre megtervezett mintáikhoz szükség van rá, vagy ha abban az évben nem áll rendelkezésre a megfelelő virágmennyiség.¹⁶ A szőnyeghez hagyományosan csak a leszededetett szirmokat használják fel (egyres családnál még ma is közösségi eseménynek számít a szombat esti „cupfolás”), bár egyre több mintánál látni egész virágfejeket is.¹⁷ Az előkészített virágokat hűvös helyen (pincében) tárolják, szükség esetén vízpermettel frissítik.

A helyszíni munkálatok szombat délután a körmeneti sátrak elkészítésével kezdődnek. Minden sátor esetében kialakult, 2–5 férfiból álló csoportokról van szó, a résztvevők vagy maguk is a sátorfelelős család/csoport tagjai, vagy barátai, szívességi alapon segítenek. A sátorállítás feladatát az egyházközség néhány aktív tagjának jóvoltából mintegy 10–15 éve fémvázak könnyítik meg, amelyeket évközben a közösségi ház udvarában tárolnak.¹⁸ Korábban a sátrak fakerettel, illetve ágakból hajlított vázzal készültek (2. kép). A vázakat a Pilisi Parkerdőtől az egyházközség gondnoka által megrendelt lombos ágakkal (többszörre tölgycserje) borítják, fonják be. Korábban – a rendszerváltás előtt – egy sváb származású erdész vezetésével (többé-kevésbé titokban) a férfiak maguk vágták az ágakat (1. kép).¹⁹ A terep előkészítése (az előző nap lenyírt fűvet

¹⁵ Az Úrnapija mozgó ünnep, amely a Pünkösdvásárnap utáni második csütörtökre, illetve – a történeti áttekintésben említett okok miatt – a rá következő vasárnapra esik. Legkorábbi lehetséges időpontja így május 21., a legkésőbbi június 27.

¹⁶ „*Végigjártam a virágosokat, egyedül a Budaörs előtt lévő kertészetben értették, hogy mit akarok és milyen célból.*” – írja egy díszítő a virágbeszerzés nehézségeiről.

¹⁷ Ez a háború előtti képek tanúsága szerint korábban kevésbé volt jellemző, és egyes készítőik ma sem nézik jó szemmel ezt a tendenciát („*mindenki el van kényelmesedve...*”).

¹⁸ A vázak Tagai István (polgármester, 2006–2010) budakeszi üzemében készültek.

¹⁹ A sátrakat fedő ágak és az azokat díszítő virágok szentelményként való használata még ma is több családban tetten érhető. A körmenet után a temetőbe visznek belőle, szárított formában a padláson, lakásban őrzik (eredetileg villámcsapás ellen). Korábban (a „nagy körmenet” idején) a teljes útvonalat letűzött tölgycserjékkel szegélyezték, és lombos ágakat tűztek a templomi padokba is. Ez utóbbi ma is élő szokás.

1–2. kép Lombgyűjtés, sátorállítás az 1980-as években.

a díszítők is fölhasználják) és a körmeneti útvonalra terített murva hozatása is a gondnok feladata.²⁰

A munka vasárnap reggel 5 óra körül a szőnyeg alapozásával folytatódik. A budakeszi szőnyeg hagyományosan (és a környékbeli települések zömétől eltérően) egy nagyjából 70 cm széles, finomszemcsés fehér murva alapra készül, amelynek a leterítését – deszkakeret és vezetőlécsek segítségével – az egyes szakaszok férfitagjai végzik. Ahol nem áll rendelkezésre megfelelő munkaerő, ott más csoportok tagjai segítenek az alap kialakításában. Egyes szakaszokon a murva alá nejlont terítenek, hogy délután könnyebb legyen eltakarítani (3–4. kép)

3–4. kép A murvaalap elkészítése (2014, 2015).

²⁰ A jövőre nézve a Budakeszi Hagyományőrző Kör vezetője – aki egyben az egyházközségi képviselőtestület tagja is – fontolgatja az úrnapi hétvége szervezési feladatainak átvételét.

(a nejlon szélét a díszítés során fűvel vagy más növénygel igyekeznek elfedni, esetleg ollóval visszavágják).

Az elsimított, finom murvára szabad kézzel, vagy sablonok segítségével rajzolják elő a mintákat. Egyes sablonokat a virágszirmok szórásakor is a talajon hagynak, másokat csak a vonalak kijelölésére használnak. A hagyományos fémlemezből hajlított sablonok mellett kartonból, polifoamból és más anyagokból is készülhetnek mintavezetők. Egyes geometrikus mintákhoz vezetőléceket (sőt akár mérőszalagot is) használnak (5–8. kép).

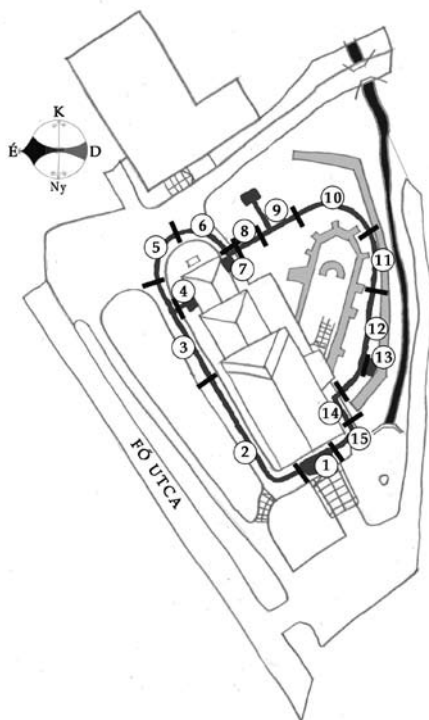

5–8. kép A különböző sablonok használata és szabadkézi előrajzolás (2015).

A díszítés hagyományosan – de nem kizárólagosan – az asszonyok, lányok feladata, és igen magas a gyermekek aránya is. A díszítők 6 óra körül látnak munkához, és igyekeznek a reggel 8-kor kezdődő szentmise előtt végezni (bár a körmenetet a 10 órás nagymise után tartják). A fehér alap lehetőséget ad arra, hogy a minták között kitöltetlen tereket hagyjanak, ezzel is növelve a variációs lehetőségeket. A minták kialakításánál a hagyományok és szabályok adta keretek között az alkotói szabadságnak és a kreativitásnak is fontos szerep jut. Mindez konkrét esetekből kiindulva ragadható meg igazán, ezért a következőkben szakaszból szakaszra mutatom be az egyes csoportokat és mintáikat.

A virágszőnyeg készítői és mintái

A szakaszok kiosztását egyszerre jellemzi az állandóság (családokon belüli hosszú hagyományozási láncok), és az évről-évre való változás (családok, csoportok „kiszállása” és újak érkezése, az egyes csoportok készítői gárdájának növekedése-csökkenése, módosulása, „átköltözés” más szakaszokra). A következő bemutatásnál az elmúlt három évet veszem alapul. Egyes szakaszokat csak röviden ismertetek (ami csupán a rendelkezésre álló információk mennyiségét tükrözi), néhány készítő, illetve készítőcsoport esetében mélyebb elemzésekre is vállalkozom. Mindenhol csak a szakaszért felelős, legmeghatározóbb családokat, személyeket emelem ki, habár a tényleges készítői gárdák általában több állandó segítővel, és egy-egy évben csatlakozó barátokkal, ismerősökkel egészülnek ki. Rájuk kívül sok, konkrét szakaszhoz nem kötődő díszítő is megjelenik, akik ott segítenek be, ahol szükség van rájuk (9. kép).

9. kép A 2015-ös virágszőnyeg útvonalának és szakasz kiosztásának sematikus rajza.

A kilépőminta

A templomból kilépve a körmenetet Mayer Józsefné Bodó Erzsébet által készített félkör alakú mező fogadja (1. szakasz). A kelyhet és ostyát, szőlőleveleket és fürtöket, valamint búzakaralást magába foglaló, „Üdvözlégy, Oltáriszentség!” feliratú kompozíciót 2004 óta csekély változtatásokkal minden évben ugyanúgy alakítja ki (**színes melléklet 1. kép**). A sváb származású és kötődésű Mayer Józsefné nagyanyjával gyermekkorától dolgozott a virágszőnyeg egy másik szakaszán, a kitüntetett helyen lévő mintában pedig házassága óta, nagyjából 1968–1970 óta működik közre. A kilépőminta korábban a Stoflitz családé volt,²¹ évtizedekig nekik segített. A kétezres évek közepén a Stoflitz-leszármazottak kiszálltak a virágszőnyeg-készítésből, és Mayer Józsefnére hagyták a feladatot. Míg addig évente más-más kilépőminta-variánsokat készítettek, ő az állandóság híve: egy régi, az előző generáció idejéből származó fénykép alapján rajzolja elő, és rakja ki a szőlőleveles kompozíciót. Az esetleges újítással kapcsolatban kapott már impulzusokat, megjegyzéseket a plébánostól és másoktól is, és őt magát is foglalkoztatja a gondolat, de eddig még nem szánta rá magát („tervezem, hogy valami mást is, és örülnék egy ötletnek [...] a témát illetően is szeretnék egy kicsit változtatni, de olyankor, mikor odáig jutok, akkor... á maradok a réginél [...] olyan érdekes dolog ez...”). Ennek egyrészt a hagyományozshoz való ragaszkodás áll a háttérben („mindig eszembe jut akkor az a régi, amit még a Terka néni, meg a Stoflitz Tercsi néni csináltak, meg a Margit néni... hogy, aranyoskám, csak így, csak így, mindig ez a mondat jut az eszembe...”; „ők mindig ezt – hogy Üdvözlégy, Oltáriszentség és ezt a szimbolikus képet – készítették”), másrészt az a meggyőződés, hogy ez a minta fejezi ki az ünnep lényegét, nem lehet bármilyen motívummal pótolni („Én mindig ezt csinálom, hiszen erről van szó. Ahogy kilép az ember, mármint a plébános úr, annak ezt kell látnia. [...] Ezzel tudták a legjobban kifejezni az Úr napját. [...] Ez nem tud megváltozni, ez egy örök téma, és ennek a témának valahol nagyban meg kell jelenni.”). Ezenkívül az új kompozíció tervezésével és kivitelezésével járó munka és rizikó is közrejátszik abban, hogy mindeddig megmaradt a jól bevált és elfogadott mintánál. A mintát kézzel vázolja fel a fehér homokba, papírból készült sablont csak a szőlőlevelekhez használ (8. kép). A kirakásban esetenként lányai segítenek, és igyekeznek bevonni más rokonokat, ismerősöket is („Van azért segítség, nem azt mondom, hogy ezt tők egyedül csinálom. [...] De lassan az én kezeimből is át kell, hogy vegyék a gyerekek.

²¹ A régi „nagy virágszőnyeg” idején is a Stoflitz-család készítette a templomajtó előtti részt.

[...] *Én, amíg bírom, csinálom, a lányaim biztos, hogy továbbviszik [...] biztos, hogy fog[nak] tudni ebben segíteni, nem félek.*”)

A templom északnyugati és északi oldala

A 2. szakaszon (a kilépőmintától a templom közepéig) a kiterjedt rokonsággal rendelkező, sváb származású, illetve kötődésű Mayer és Herein családok három generációja dolgozik (nagyjából 15 fő). A fiúk, férfiak a homokalap leterítésében a szőnyeg többi részén, más csoportoknak is segítenek, és nagy mennyiségben hoznak magukkal vágott, szecskázott fűvet a szegélyek kialakításához, hézagok kitöltéséhez. Mintáik között a hagyományos ornamentika mellett gyakran felbukkannak kreatív, szokatlanabb motívumok is (10–11. kép, **színes melléklet 2. kép**). Két éve az egyik fiatal családtag ötletére elkészül pél-

10–11. kép A Mayer/Herein szakasz mintái és készítése 2015-ben.

dául a Mária Út emblémája, amely „a fiatalságra, a túrázásra, a természetben található Mária-kegyhelyek tiszteletére emlékeztet” (10. kép) 2014-ben szórásos technikával kirajzolt Krisztus-arc, idén pedig – rojtos, szőnyeget imitáló szegélyekkel – a „Segne du, Maria” felirat jelent meg a Mayer/Herein-részen. Utóbbival készítője a sváb ősök nyelvére kívánt utalni („*lehet, hogy nem mindenkinek tetszik, de annyi létjogosultsága mindenképpen van, mint az új mintáknak*” – tette hozzá [11. kép]).²² A család a hosszú szakaszon rendszeresen helyet ad egy régóta Budakeszin élő (de nem sváb származású) asszonynak is. Czifra Lajosné Hollósy Éva minden évben valamilyen vallásos felirattal kombinált kompozíciót hoz létre (ebben az évben például: „*Főpap, oltár, áldozat*”), szívesen használ kimondottan magyaros motívumokat.

A 3. szakaszt (a templom közepétől az északi kanyarig) a Hagyományörző Kör készíti el. A sváb hagyományok ápolására alakult egyesület tagjai az 1990-es évek közepén kapcsolódtak be a munkába az azóta elhunyt elnök, Nagyné Starcz Terézia vezetésével, aki a sablonokat is csináltatta. Ma a nagyjából 10 fős készítőgárda zömét idősebb, sváb családokból származó asszonyok (és kisebb számban férfiak) adják, néhány középkorú és fiatalabb taggal kiegészülve. Az itt díszítők többsége – sváb származásuk, kötődésük ellenére – korábban nem vett részt a szokásban. A geometrikus sablonokból kialakított kompozíciók mellett kézzel előrajzolt vallásos motívumok (kehely, hit–remény–szeretet) jellemzik ezt a szakaszt (12–13., illetve 5. kép).

²² A német nyelv megjelenése a virágszőnyegen ritka kivételnek tekinthető (lásd az összegző fejezetet). A felirat egyébként egy széles körben elterjedt templomi ének kezdőszavaiból áll (szerző: Cordula Wöhler).

12–13. kép A Hagyományörző Kör szakasza a készítés fázisában, és a hit, remény, szeretet szimbólumai (2015).

A szakasz végén, a sekrestye oldalában felállított első kápolna (4. szakasz) és a hozzá tartozó bevezető szakasz díszítését a Merkl/Körösi és a Mayer család tagjai és barátai végzik. Házasság révén csatlakozott hozzájuk a Schrotti család (amelynek egy másik része a 8. szakaszt díszíti). A csoport informális vezetője Körösiné Merkl Hilda, sváb családból származó, az egyházközségben és a helyi közéletben is aktív személyiség, aki – különböző szakaszokon – már gyermekora óta részt vesz a virágszőnyeg elkészítésében. A kápolna díszítésébe mintegy huszonöt éve kapcsolódtak be, mikor a sáortulajdonos család (Mayer) a segítségüket kérte. A sátor egyes felszerelései (Jézus szobor, oltárterítő, szőnyeg) „*talán évszázados*” múltra tekintenek vissza, és hagyományos a háttér díszítésmódja is (páfránylevelek, rózsák). A kápolna előtti kétméteres szakaszt általában a

hit-remény-szeretet motívumaival és/vagy a kehely és az Oltáriszentség képével díszítik. Merkl Hilda rajzolja elő a mintákat, amelyeket nem sziromszórással töltenek ki, hanem – virágfejeket (is) használva – kirakják őket (lásd **színes melléklet 3. kép**).

Az 5. szakaszt (a templom északi sarkánál) a sváb származású Merkl család²³ díszíti. A család (a dédanya révén) a régi, nagy virágszőnyeg készítésében is közreműködött. A hagyomány nem szakadt meg a nagyanya néhány évvel ezelőtti halálával sem, immár az ötödik generáció tagjai is részt vesznek a díszítésben. Motivációik között központi helyet foglal el a családi tradíció ápolása. Kizárólag régi (a harmincas években készült) sablonokkal dolgoznak. Jellegzetes, vadsóskával kitöltött háromleveles-índás futómintájuk évtizedek óta jelen van a virágszőnyegen (14–15. kép, **színes melléklet 4–5. kép**). Ezt a patinás motívumot más szakaszok készítői is számon tartják, és a beszélgetések során gyakran ki is emelik.

²³ Nem azonos a 4. szakasz kapcsán említett Merkl családdal.

14–15. kép A Merkl család régi ornamentikus mintájának készítése és egy másik régi sablon alapján kirakott minta, 2006-ban.

A 6. szakaszt (a templom északkeleti sarkánál), amely korábban az 5. szakasszal együtt a Merkl család gondozásában volt, ma egy részben sváb felmenőkkel rendelkező, részben újabban Budakeszire költözött többgyermekes családokból álló fiatal gárda készíti el, akik együttműködnek a szomszédos (7.) szakasz díszítőivel is. Mintáik évről évre változnak, a hagyományos, figurális vallási motívumoktól kezdve az ornamentikus elemeken át az egyéni ötletekig (lásd 16–17. kép). 2015-ben az ő szakaszukon is feltűnt a cserkészliliom (lásd még 9. szakasz).

16–17. kép A 6. szakasz mintái 2014-ben és 2015-ben.

A templom keleti oldala és a romkerti szakasz

A 7. szakaszt és egyben a második körmeneti kápolnát a sváb származású Kemény²⁴ és a Simon család díszíti. A sátor a nagy, háború előtti virágszőnyeg idején a Fruh családé volt (lásd 13. jegyzet). Az ő kitelepítésük után a feladatot a feleség rokonságából vette át egy asszony, neki segített (szintén rokoni alapon) a mai „tulajdonos”. A ma már szintén idős asszonyt a család fiatalabb tagjai – középkorú szülők gyermekeik – segítik, aktívan részt vesznek a munkában az oldalági (nem sváb származású) rokonok is. A sátorhoz vezető szőnyegszakaszt általában vallásos motívumokkal (hit–remény–szeretet), a „kanyar előtti” részt ornamentikus mintákkal díszítik (18–19. kép).

A 8. szakaszt a sváb származású Schrotti és a nyolcvanas évek elején Budakeszire költözött Kutasy család készíti el. A Schrotti család idősebb tagjai korábban is dolgoztak a szőnyegen (önálló szakasz nélkül), a Kutasyékkal közös részt mintegy 30 éve, nagyjából azóta viszik, hogy gyermekeik is be tudnak

18–19. kép A 2. sátor bevezető szakaszának díszítése 2014-ben és 2015-ben.

²⁴ Sok sváb család magyarosította a nevét a 20. század folyamán, legtöbbször a két világháború között.

segíteni a munkába. Az azóta családot alapított Schrotti-fiúk közül az idősebb időközben az első körmeneti sátor (4. szakasz) díszítőihez társult, a fiatalabb pedig feleségével és gyermekeivel a régi családi szakaszon maradt („*Aztán én is megnősültem és kezdtem belevonni a feleségemet és a gyerekeket ebbe a hagyományba. Ahogy az újabb és újabb gyerekek engedik és ahogy tudjuk, csináljuk ezt a szakaszt.*”) Az utóbbi években hozzájuk csatlakozott a helyi domonkos rendház egyik apácája is.²⁵ A szakasz egy részét egy mintegy 20 éve készített fém sablon segítségével díszítik (lásd 6. kép), a fennmaradó részekben pedig legtöbbször kreatívan alakított vallásos szimbólumokat raknak ki (20–21. kép, **színes melléklet 6. kép**). Így váltakoznak a sablon segítségével kitöltött, tömött „szőnyeghatást” keltő minták, és a szellősebb figurális ábrázolások. Gyakran összedolgoznak, kiegészítik egymást a 9. szakaszon dolgozó családokkal.

A harmadik úrnapi sátrat és a sátor előtti szőnyegszakaszokat (9. szakasz) a Ligetfalvi és Pásztélyi családok díszítik. A sátorállítás a régi nagy virágsző-

20–21. kép A Schrotti/Kutasy-szakasz 2015-ben.

²⁵ A gyermekhitoktatás révén kiterjedt helyi kapcsolatokkal rendelkező Dominika nővér az egyetlen, aki a zárdából rendszeresen jelen van a szőnyegkészítésnél. Elmondása szerint elsősorban a közösségben való részvétel lehetősége motiválja.

nyeg egyik „sátortulajdonos” családjának leszármazottai között hagyományozódott tovább az elmúlt évtizedekben.²⁶ A csoport gerincét adó középkorú szülőkhöz és tizen-huszonéves gyermekeikhez időről-időre más barátok, ismerősök is csatlakoznak. A népes csoport a mintegy háromméteres bevezető részen kívül az előtte és utána lévő néhány métert is elkészíti. A szőnyeg kialakítása során nem használnak sablonokat, de a régről megszokott, „*a gondolatkörhöz illeszkedő*” motívumokat próbálják újraalkotni („*a régi, megtanult képeket próbáljuk felváltva megvalósítani, egy kelyhet, egy halat, egy IHS-t, egy ostarészletet, és ezeket meg különböző módokon díszítjük, tehát teljesen kreatívan*”). Az idei virágszőnyegen a Pásztélyi család egyik fiatal tagjának ötletére és kérésére megjelenhetett a cserkészliliom is, a budakeszi csapat számával és rövidítésével együtt. Az elmúlt években, mikor a cserkészcsapat maga is saját szakaszt díszített, az ott kirakott liliom a közösség reprezentációját szolgáltatta, ebben az esetben azonban inkább a cserkészkedő, cserkészvezető fiatalok egyéni kötődését tükrözi (22–24. kép, **színes melléklet 7. kép**).

Az ábrán 10-essel jelölt szakaszt a körmenet útvonalának kibővítése (2005) után Német Önkormányzati képviselőként vállalta el Ormai Sebestyén, aki

²⁶ A 13. jegyzetben említett Fischer családba beházasodott Hufnagel család jelenti a kontinuitást.

22–24. kép A Ligetfalvi/Pásztélyi szakasz sátorhoz vezető része 2014-ben és 2015-ben, illetve a 2015-ben kirakott cserkészliliom készítése.

édesanyjával és testvérével fogja össze az azóta a helyi nemzetiségi óvoda szülői táncsoportjából verbuválódó csapatot.²⁷ Bár az Ormai család maga is sváb gyökerekkel rendelkezik, ebben az esetben a részvétel motivációját nem a családi hagyomány, hanem a német nemzetiségi intézmények hagyományőrző szándéka jelentette. A viszonylag hosszú szakaszt átlós vonalakkal osztják mezőkre, amelyekben különböző vallásos szimbólumokat raknak ki. A romtemplom mögötti összeszűkülő rész (a 10–11. szakaszok találkozásánál) hosszú időn keresztül „gazdátlan terület” volt, az utóbbi években azonban már ezt a szakaszt is kidíszítik (25. kép, **színes melléklet 8. kép**).

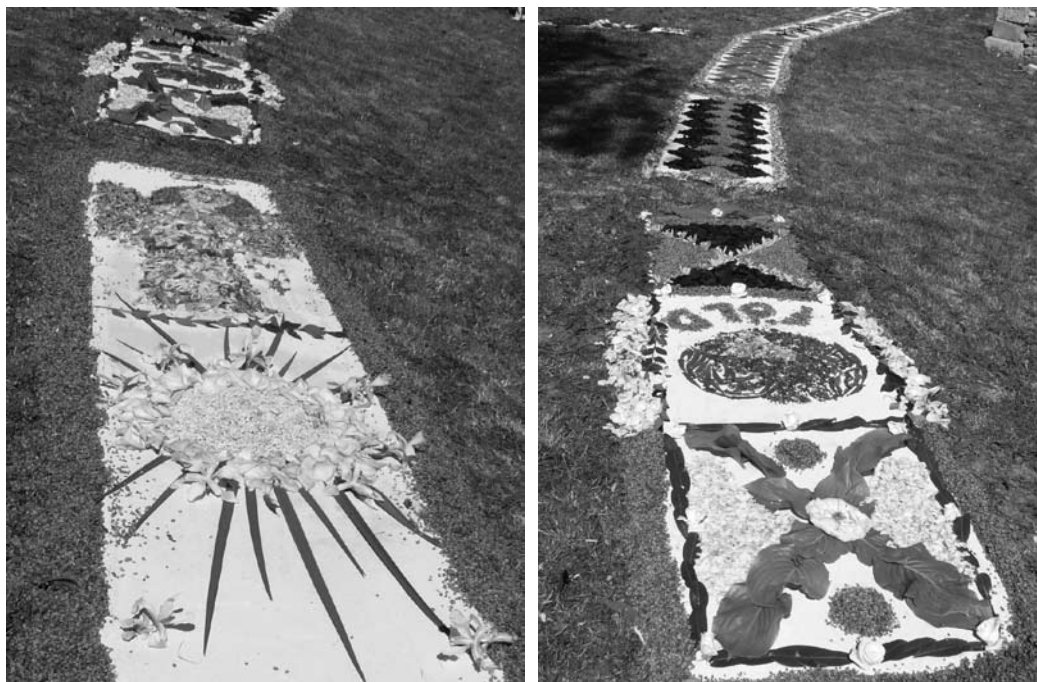
A 11. szakaszt – a romkerti bővítés után – a helyi Prohászka Ottokár Katolikus Gimnázium vállalta el az iskola akkori igazgatónőjének szorgalmazására

25. kép A 10. szakasz díszítése 2015-ben.

²⁷ Ennek vezetője Ormai Sebestyén, édesanyja pedig hosszú ideig az óvoda munkatársa volt.

(aki egy másik útszakaszon maga is részt vesz a díszítésben – lásd 4. szakasz). A gimnazistákat egyes években egy rajztanárnő vezette, de előfordult, hogy nem sikerült megszervezni a csoportot (főleg mikor az Úrnapija már a vakáció idejére esett), és nem vagy csak alig jelentek meg vasárnap reggel. Ilyenkor a szőnyeg más részén dolgozók (általában a szomszédos szakaszokról) vették át ezt a részt, vagy olyan segíteni vágyók kaptak itt teret, akik nem kötődtek szorosabban semelyik másik szakaszhoz. Az utóbbi évben egy Budakeszin lakó tanár és családja vállalta magára a szakasz gondozását. Az iskolában nem hirdette ki a lehetőséget, de így is volt, aki a gimnázium régi tanulójaként csatlakozott hozzájuk, virággal pedig a szomszédos (12.) szakasz készítői segítettek ki őket. Mintáik sablonok és előzetes tervek nélkül, a helyszínen születtek. Idén egy közeli szakaszcól besegítő „régí Prohászksás” például a földgolyót formázta meg (26–27. kép).

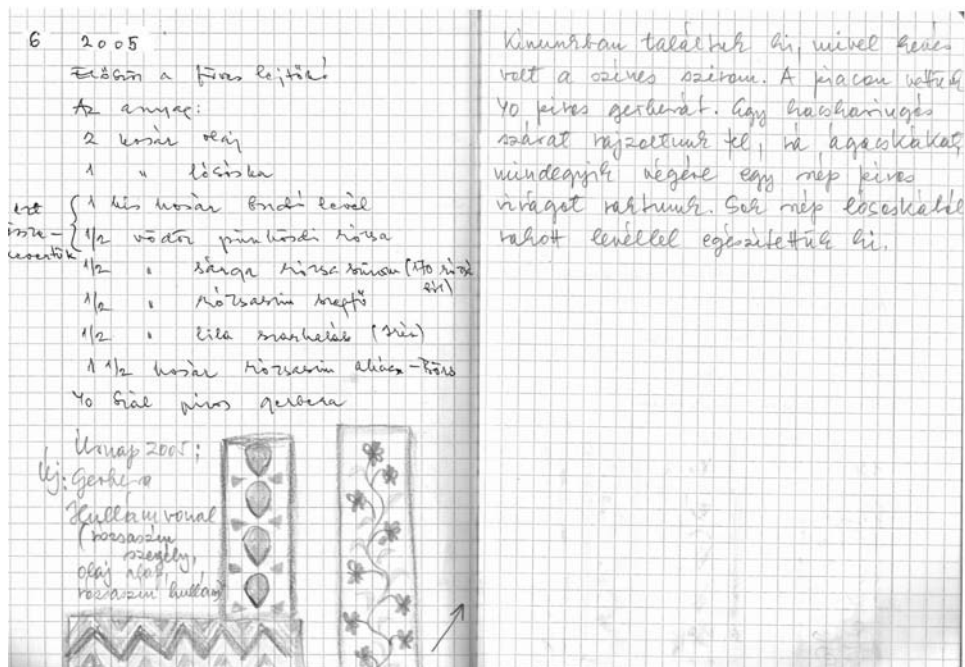
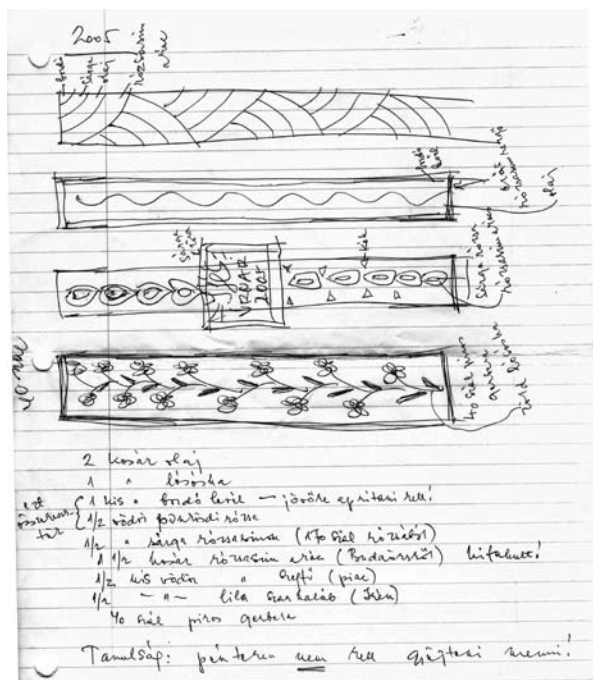
26–27. kép A 10. szakasz mintái 2015-ben.

A 12. szakasz készítői Dobos Lászlóné Fischer Katalin és férje, valamint testvére Zsiros Mihályné Fischer Berta, lánya és veje, unokája, valamint egy baráti-rokoni házaspár (Mátéffy Anna és Draskóczy András).²⁸ A Fischer-Dobos

²⁸ Érdekeség, hogy Draskóczy András református presbiter letére vesz részt a díszítésben.

házaspár esetében erős sváb kötődésű családról beszélhetünk, akik azonban korábban nem tartoztak a virágszőnyeg-díszítők közé, csak a kétezres évek elején – nagyjából nyugdíjba vonulásukkal egy időben – csatlakoztak. Korábban a templom Fő út felőli oldalán díszítettek, ezt azonban szívesen cserélték el a mostani hosszabb, szélvédettebb szakaszra, mikor 2005-ben a körmenet útvonala kibővült a romkert területére is. A Fischer nővérek és csapatuk a kezdetektől nagy kedvvel, valamint jelentős idő- és energiaráfordítással vesznek részt a munkában. Mintáik kialakítását komoly tervezés előzi meg, a kreatív munkáért Fischer Berta a felelős, ő tervezi-rajzolja, komponálja meg a motívumokat és azok egymásutánját. Az esetleg mintául felhasználható képeket (újságkivágások, saját fotók érdekes formákról, ornamensekről), az egyes lehetséges motívumokról készített skicceket és a részletesen kidolgozott terveket Dobos Lászlóné külön dossziében gyűjti. Az egy-egy évben ténylegesen megvalósult mintákról pedig szöveges és rajzos dokumentációt készít. Ebbe a füzetbe nemcsak az elkészített mintákat jegyzi föl, hanem röviden összefoglalja a tapasztalatokat, a felhasznált virágok mennyiségét, és a technikai kivitelezéssel kapcsolatos észrevételeit is leírja. A füzet utolsó oldala az *„Általános tapasztalatok”* címet viseli (például *„a virágszirmokat nem szabad nylon-zsákba tenni, mert befülled”, „mintákat körbeszegjük elütő színnel”, „úgy érvényesül a szőnyegminta, ha 8-10x ismétlődik”). Dobos László minden évben végigfotózza az egész virágszőnyeget, a képekből – kiegészítve az elmúlt mintegy 90 év archív fotóival és egyéb dokumentumokkal – kommentált, kronologikus albumot állítanak össze saját használatra és a helyi múzeum számára (28–29. kép).*

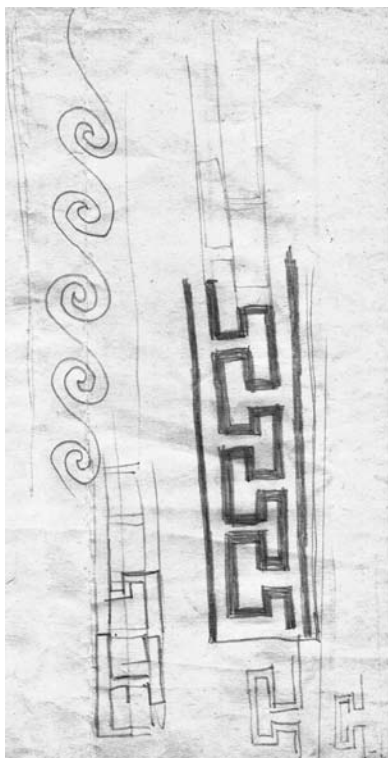
A legkülönbélebb helyekről származó új ötleteket egész évben gyűjtik. Az elsőként 2013-ban elkészített *„vígyszínházi”* mintaként emlegetett motívum (30. kép) inspirációját például egy színházlátogatás jelentette (*„a Vígyszínházban voltunk a húgommal, fölmegyünk a büfébe a szünetben, azt mondja, nézd meg, itt egy úrnapi minta van”). A 2006 óta használt „máltai kereszt” (lásd színes melléklet 10. kép) és az először 2007-ben elkészített, jól bevált „görög” minta pontos forrására nem derült fény, a megvalósítás lépéseit azonban jól nyomon követhetjük ez utóbbi példáján. A papíron való tervezést követően pozitív és negatív sablonokat készítettek polifoamból, amelyeket az évről-évre változó színösszeállításnak megfelelően használnak (31–34. kép). A legújabb motívum egy olaszországi nyaralás során Aquileiában látott mozaik (lásd színes melléklet 9. kép) alapján kialakított *„hármass fonat”*. Ehhez az előzőeknél bonyolultabb sablonokra volt szükség, amelyeket végül a Draskóczy-Mátéffy mérnök-építész házaspár tervezett meg, és a mintát is ők rakták ki a 2015-ös szőnyegen (lásd színes melléklet 9–10. kép, illetve a készítésről: 7. kép).*

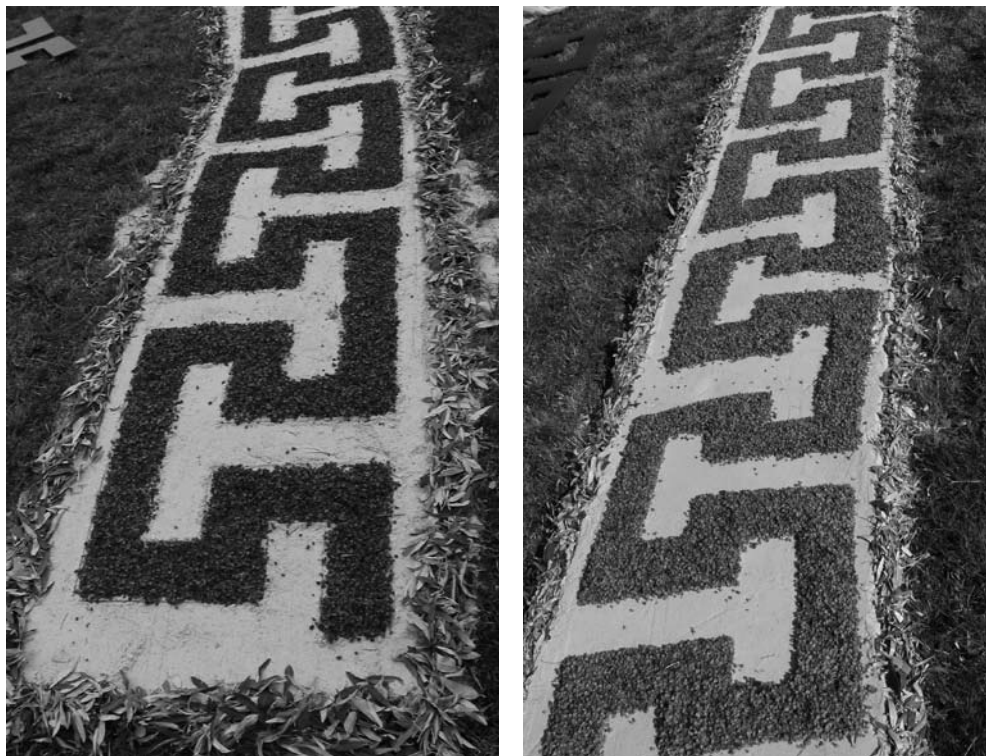

28–29. kép Tervek és a megvalósult minták dokumentációja (2005).

30. kép A „vígszínházi” minta 2013-ban.

31–34. kép A „görög” minta terve, sablonjai és megvalósulásai 2011-ben, illetve 2015-ben.

Bár a Dobos házaspár tudatosan őrzi és kutatja a helyi múlt emlékeit (családfakutatás, régi fotók gyűjtése, rendszerezése), és összességében a virágszőnyeget is a budakeszi svábság fontos értékének tartják, a mintákat tekintve egyértelműen az újítás hívei. Ritkán követnek régi mintákat, egyrészt azért, mert a „*a régi minták foglaltak. Akinek sablonja van, az azt csinálja.*” Másrészt a régi képeken nem találnak megvalósításra érdemes motívumokat.²⁹ A múlthoz való kapcsolódás ritka példája esetükben egy olyan motívum felhasználása, amelyet a háború előtti virágszőnyegekről készített korabeli fényképalbum díszes címlapjáról merítettek. Deponte József budakeszi fényképészmeister 1934-ben készített fotósorozatot a budakeszi Úrnapijáról. Az általa alkotott kalligrafikus

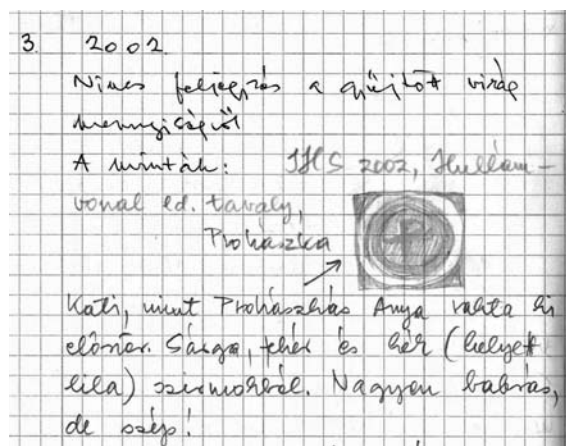
²⁹ Korábbi évekből azért akad példa erre is. Egy 2002-es hosszanti sávós és egy 2006-os négyzetrácsos mintával kapcsolatban is följegyezték, hogy „*ez a minta már 1934-ben látható*”.

IHS-felirat és az alatta lévő betűtípus ihlette az alábbi képeken látható mintákat (35–38. kép).

35–38. kép Deponté József úrnapi emblémája, az abból készült sablon, és a virágszőnyeg-minták.

Dobosék lánya, Nádházi Lajosné ötlete nyomán jelent meg a szőnyegen elsőként gyermekei iskolájának, a Prohászka Ottokár Katolikus Gimnáziumnak a címere is (39–40. kép). Az intézményi szimbólum tehát ebben az esetben is – csakúgy, mint a 9. szakasz cserkészlilioma – egyéni kötődést fejez ki, és nem a csoportreprezentáció eszköze (a gimnázium szakaszán nem rakják ki rendszeresen az emblémát – lásd 11. szakasz).

39–40. kép A Prohászka-minta és a róla készült följegyzés.

a Polónyi/Nagy család, akik mintegy 10–15 éve költöztek Budakeszire (sváb gyökerekkel tehát nem rendelkeznek). Az egyházközségben vállalt feladatok révén kerültek kapcsolatba a virágszőnyeg-készítésben aktív személyekkel.

Összességében elmondható, hogy a 12. szakaszon dolgozók mind az előkészületek, mind a kivitelezés, mind a dokumentáció tekintetében az egyik legtudatosabb virágszőnyeg-készítő csoport. Ugyanezt a precizitást és gondosságot várják el a többiektől is. Szerintük a megfelelő esztétikai eredmény érdekében fontos, hogy pontos elképzelésekkel, megtervezett mintákkal és a megfelelő mennyiségű virággal érkezzenek az egyes készítők. Azt sem tartják szerencsésnek, ha szabad folyást engednek a kisgyerekek alkotókedvének („ez nem gyermekmunka... ezt felnőttek csinálják, felnőttek kigondolják, a gyerekek besegítenek a felnőtteknek, és úgy nőnek bele”). A virágszőnyeg-készítést egyfajta komoly, értékörző-értékteremtő, ugyanakkor élményt nyújtó tevékenységként fogják föl.

A 13. szakasz – egyben a 4. körmeneti sátor – felelősei

A kilépőminta kapcsán bemutatott Mayer Józsefné kereste meg őket, amikor a negyedik sátor díszítője – egy idős sváb asszony – már nem tudta vállalni a feladatot. A díszítésben barátok, ismerősök is részt vesznek. Állandó közreműködőnek tekinthető a sváb kötődéssel szintén nem rendelkező, de régóta Budakeszin élő és a településen jól ismert Szemereki család is,³⁰ amely már a korábbi sáortulajdonosnak is segített. A sátorhoz vezető néhány méteres szakasz mintái évről évre változnak, a kezdeti ad hoc motívumok után az utóbbi két évben – más készítőik példáját látva – nagyobb gondot fordítanak a tervezésre (41–42. kép).

41–42. kép A 4. körmeneti sátor (13. szakasz) készítői és mintái 2015-ben.

³⁰ Szemereki Zoltán három cikluson keresztül (1990–2002) polgármester volt.

A 14. szakaszt a régi budakeszi sváb családból származó Bechtold Gábor, felesége és gyermekei díszítik. A most középkorú házaspár a 2000-es évek elején költözött vissza Budakeszire, akkor kapcsolódtak be a virágszőnyeg-készítésbe is. Bár a sváb hagyományokat mindketten szívükön viselik, a részvétel motivációja ebben az esetben elsősorban esztétikai-képzőművészeti jellegű volt: a feleség (Nádas Anna) iparművészként érdeklődött a virágszőnyeg iránt, és örült, mikor megkérték, hogy készítse el a település 18. századi pecsétje alapján Budakeszi „emlélmáját” (lásd **színes melléklet 11. kép**). A kör alakú szimbólumon kívül általában az utána következő néhány métert is ők díszítik különféle ornamentikus mintákkal. Nádas Anna az utóbbi években elkészíti azokat a kis virágkoszorúkat is, amelyek a körmenet során a monstrenciát, illetve a baldachin négy oszlopát díszítik (lásd **színes melléklet 10. kép**, fönt). Ezzel egy régi dekorációs elemet élesztett újra: az apró fehér virágokból font koszorúkat („*Kranzl*”) korábban férjének dédapja (Merkl János) készítette, majd évtizedekig hiányzott a körmenetekről. Fontos kiemelni, hogy az impulzust a plébános egyik prédikációja adta, amelyben megemlítette a koszorúk hiányát.

A 15. szakaszt a kilépőminta kapcsán bemutatott Mayer Józsefné lánya, Mayer Edina díszíti. Ő édesanyjához hasonlóan már gyermekkorától részt vesz a munkában. Mayer Edina a fiatalabb generáció azon tagjai közé tartozik, akik sváb származásukra büszkék, igyekeznek feltárni, őrizni, újraéleszteni a hagyományokat, nyelvészként a budakeszi nyelvjárással foglalkozik. A virágszőnyeg-készítésben való részvételének tehát ez a többféle (származási, családi, kulturális, szakmai) érdeklődésből és kötődésből összeálló attitűd adja a hátterét. A kilépőmintához hasonlóan az általa készített szakasz is a Stoflitz-leszármazottaké volt, tőlük vette át a kétezres évek közepén. Ma gyakorlatilag egyedül dolgozik a mintegy 15 méteres darab kirakásán, bár időről-időre akad segítsége. A Stoflitz családtól megörökölte a régi vaslemez-sablonokat is, amelyeket már a régi nagy virágszőnyeg idején is használtak.³¹ Esztétikai megfontolásból nem használja mind a négy sablont, de kettőt mindig elkészít a minták közül („*a szivecskés karikát*” és a „*virág formáját*” – lásd 44. kép, ezen kívül van még egy kereszt alakú és egy körsablon – lásd 45. kép). Ezeket a régi mintákat a szőnyegkészítők közül mások is fontosnak tartják („*egyszer nem raktam ki a Stoflitz-mintákat, mindjárt hiányolták is*”).

Ugyancsak hagyományt követ Mayer Edina, amikor kirakja a hit-reményszeretet szimbólumait („*annak mindig ott kell lennie [...] a Zsuzsiék is mindig rakták*”), és az anyai dédnagyanyjától örökölt egyszerű „indás” mintát („*az*

³¹ A családi hagyomány szerint a Németországból betelepülő ősök hozták magukkal a valóban patinás kovácsmunkákat. Ez az állítás aligha állja meg a helyét, de figyelemre méltó az „öshazával” való kapcsolat megteremtésének igénye szempontjából.

43–44. kép A régi Stoflitz-sablonok és a segítségükkel kirakott minták 2014-ben – a felső keresztmintát, és az egymásba csúsztatott körökből állót sem használja már rendszeresen.

a Schneider nagymamámé volt” – lásd 45. kép). A régiek mellett azonban Mayer Edina nagyjából azonos hosszúságban saját tervezésű motívumokat is kialakít. Ezek egy része geometrikus-ornamentikus (például a 46. képen látható, papírsablonok segítségével készített kockás minta, amelynek ötletét egy képeslapról merítette), vagy konvencionális keresztény szimbólumokra épít (például hal), de megjelenik köztük egy különlegesebb, újszerű motívum is. Mayer Edina néhány éve egy Dürer-metszet alapján készített papírsablont, ennek segítségével alakítja ki évről-évre más színösszeállításban a **színes melléklet 12. képen** látható imádkozó kezét. Ez a minta technikájában, megjelenésében is kissé elüt a szőnyeg leggyakoribb – a felületek kitöltésén alapuló – virágdíszítési módjától. A budakeszi szőnyegen ritkán találkozunk ehhez hasonló, finom kontúrvonalakkal operáló mintákkal.

Mayer Edina esetében tehát a régi mintákkal kapcsolatban a hagyományörzés tudatos szándéka, a közösségi elvárás és bizonyos érzelmi kötődés is jelen van a motívációk között, de emellett a saját ötletek és kreatív újítások is teret kapnak nála. Saját szakaszának kialakításáról, a megvalósítani kívánt kompozíciókról pontos előzetes elképzelésekkel rendelkezik.

45–46. kép Mayer Edina mintái 2015-ben.

Összegzés

Egy „egyházközi népszokás” alapvető jellemzői és szerveződési mechanizmusai

A virágszőnyeg-készítés kialakulásának, felvirágzásának és fennmaradásának fontos feltétele, hogy szervesen kapcsolódik egy fontos egyházi ünnep liturgiájához, és alapvetően a liturgiát erősítő jelentéstartalmat hordoz (vö.: DOSTAL-MELCHINGER, 1990, 275–280.; FUCHS, 2006, 67–72.). Mint funkcióval bíró dekorációs elem az ünnep hivatalos egyházi és laikus szférájának határterületén helyezkedik el: a liturgiához való laikus hozzájárulás, „egyházközi

ünnepi (nép)szokás”,³² amely nem valósulhatna meg egyházi legitimáció nélkül. Ennek a legalapvetőbb jele az, hogy a plébános a liturgia során használja a szőnyeget, végigmegy rajta az Oltáriszentséggel. A plébános passzív, támogató-jóváhagyó („laissez-faire”) attitűdje a készítés idején tett körútja során („örülünk, ha észrevesz minket” [lásd 47. kép]), a körmenet végén a szószékről

47. kép Filó Kristóf plébános a virágszőnyeg készítőivel beszélget (2015).

mondott dicséretben, köszönetben, és más gesztusokban is megnyilvánulhat (a korábbi plébános például megvendégelte a sátorállító férfiakat a miseborból készült fröccsel). Láthattuk, hogy a támogatásnak vannak konkrét, materiális formái is (murva és lombos ágak rendelése). A plébános bizonyos fokú ellenőrzést is gyakorol a szokás felett, bár ez a funkciója ritkán manifesztálódik, hiszen a szőnyegkészítők – a nagyon ritka kivételektől eltekintve – maguktól is tiszteletben tartják a helyénvaló és az ünnepel össze nem egyeztethető minták közötti határt. Arra is van példa, hogy a plébános javaslataival, kéréseivel, intézkedéseivel (például a körmenet útvonalának a romkertre való meghosszabbításával, vagy a körmeneti koszorúk készítésének felvetésével) aktívan is befolyásolja a szokás fejlődését. Az egyházi támogatás jelentőségét különösen jól tetten érhetjük a negyvenes évek második felében, amikor Braun Gyula plébános kimondottan szorgalmazta a szokás fenntartását.³³

³² Iris Dostal-Melchinger kifejezése nyomán („kirchennaher Festbrauch” – DOSTAL-MELCHINGER, 1990). Az itt érintett kérdések részletesebb kifejtését lásd BEDNÁRIK, 2014, 42–45.

³³ Bővebben: BEDNÁRIK, 2014, 48–50.

Az egyházi meghatározottság ellenére a virágszőnyeg-készítést alapvetően egyfajta autonóm dinamika jellemzi. Az úrnapi hétvége néhány mozzanattól eltekintve központi szervezés és irányítás nélkül zajlik, bár időről-időre a szervezettebb lebonyolítás ötlete is felmerül (lásd 20. jegyzet). Az egyes készítő csoportokon belül és a csoportok között természetesen folyik egyeztetés. A helyszínen tapasztalt hiányokat (keves ember, anyag) a többi csoport segítségével pótolják.³⁴ Arra is sok példa van, hogy népesebb díszítőcsoportok „átvállalnak” bizonyos szakaszokat a rosszabbul állóktól. Az esetleg gazdátlanul maradt részeket a konkrét szakaszhoz nem kötődő, segíteni vágyó résztvevők rakják ki. A segítő magatartás háttérében a közös cél, a teljes körmeneti útvonal kidíszítése áll. Ennek rendelődnek alá a megfelelő felkészültséggel, vagy a minták esztétikai minőségével kapcsolatos véleménykülönbségek is, amelyek így ritkán verbalizálódnak. A tartósabb diszfunkciók, hiányok (például egy-egy készítő csoport visszavonulása) esetén általában egy-egy aktívabb, a szokásban régóta részt vevő személy oldja meg a helyzetet (például egy új csoport, család felkérésével).

A virágszőnyeg mintáinak szemiotikája, hagyomány és kreativitás viszonya

a) *Ornamentikus, geometrikus minták.* A virágszőnyeg legnagyobb részét több méteren keresztül ismétlődő geometrikus formákkal vagy más ornamentikus motívumokkal (például „indás” motívumok) operáló futóminták borítják, de geometrikus elemekből felépülő minták jelentkezhetnek pontszerű (tehát nem ismétlődő) kompozícióként is (lásd például 15. szakasz). Ezek nagyrészt sablonok vagy más segédeszközök igénybevételével készülnek. Ezen minták esetében kizárólagos a díszítőfunkció, szemiotikailag az egyes motívumok nem értelmezhetők, viszont összességükben osztoznak a virágszőnyeg bibliai-teológiai alapjának („az Úr útjának készítése” – vö. Iz 40,3 nyomán Lk 3,4; Mt 3,3; Jn 1,23) jelentéstartományában. Természetesen egy-egy ornamenshez további metajelentések is társulhatnak, például a hagyományossága, egy családhoz való kötődése kapcsán (lásd 5. szakasz, 15. szakasz). Más minták általánosabb vizuális konnotációkat aktivizálhatnak a szemlélőben (például „görög minta” = antikvitás – lásd 12. szakasz).

³⁴ Az egyik díszítő szavaival: „Érdekes a szirmok birtoklása is. Amíg dolgoznak, mindenki félti a szirmait, ha valakinek valamelyik színből kéne pótlás, csak féltve szoktak adni, de amikor készek, annyit szoktunk kapni, hogy mi is továbbadjuk, mert nem kell, a romok alatti részben, ill. a cserkészeknél jól jön minden.”

b) *Vallásos szimbólumok és feliratok.* A második legnagyobb csoportot azok a minták alkotják, amelyek valamilyen, az Eucharisztia ünnepéhez szorosabban kötődő (ostya, kehely, „Üdvözlégy Oltáriszentség!”, „IHS” felirat stb.), vagy általános keresztény szimbólumokat (kereszt, a hit-remény-szeretet hármasságát szimbolizáló kereszt–horgony–szív motívumok, hal, az alfa és az omega jele stb.) jelenítenek meg. A virágszőnyegen való elhelyezésük felveti ugyan a szent szimbólumok „lábbal tiprásának” – inkább teoretikus, mintsem valós – aggályát (DOSTAL-MELCHINGER, 1990, 275–280.; BEDNÁRIK, 2014, 56.), mindezzel együtt ezek a minták egy évben a szőnyeg több pontján, több készítőnél is feltűnnek. A vallási szimbólumok tulajdonképpen azt a hagyományos (és az egyházi ikonográfiával összhangban lévő) képi és rövid szöveges eszköztárat jelentik, amelynek segítségével a vallásos emberek az Eucharisztia misztériumát megragadhatják. A kötött téma ellenére a formák és környezetük kialakításában (színválasztás, kompozíció, tájolás, díszítőelemek) sokféle megoldással találkozhatunk. Kisebb számban, de rendszeresen feltűnnek a konvencionális szimbólumtáron túlmutató, nagyobb alkotói kreativitásról tanúskodó kompozíciók (például a szenvedő Krisztus arca, imára kulcsolt kezek, Mária alakja), vagy addig szokatlan, de a szőnyeg motivikájához jól illeszkedő, új ötlet nyomán született motívumok is (például a négy evangélista attribútumai, pálmafa, bibliai és egyéb idézetek, feliratok).

c) *Nem vallásos szimbólumok.* A virágszőnyegen rendre megjelennek az ünnep tartalmához csak áttételesen vagy egyáltalán nem kötődő motívumok is. Gyakori a magyar nemzeti jelképek (magyar címer, Szent Korona) használata, ugyanakkor alig találkozunk németiségre (svábságra) utaló szimbólumokkal, ami jól illusztrálja a szokással kapcsolatos etnikai kérdések bonyolultságát. Az utóbbi években megalkotott „Budakeszi embléma” – ami tulajdonképpen a virágszőnyeg és a budakeszi identitás kapcsolatának képi megfogalmazása – nem tartalmaz nemzetiségre, németiségre utaló elemet (minderről lásd a következő alfejezetet). A nem vallásos motívumok működhetnek egyes csoportok identitásreprezentációjának eszközeiként is, de leggyakrabban egyéni kötődéseket, meggyőződéseket fejeznek ki (cserkészliliom, a helyi katolikus gimnázium címere, „Mária út” embléma). Egyes motívumok esetében (megfelelő információ hiányában) kérdés maradt, hogy kialakításuknál mekkora szerepet játszottak az esetleg mögöttük rejlő gondolati tartalmak (például csodaszarvas, földgolyó, hangjegyek és violinkulcs stb.). Ritkán, de feltűnnek egészen egyéni ötletek, megoldások is. Az ünnep üzenetével vagy a keresztény vallással össze nem egyeztethető, megbotránkoztató mintákra az utóbbi évtizedekből senki sem emlékszik, az egyetlen kirívó eset 1939-ből ismert.³⁵ A jelenlegi plébános egyébként minden alkalommal körüljárja

³⁵ Egy névtelen feljelentő tett panaszt az esztergomi érseknél, amiért a plébános állítólag nyilaskeresztek és a „Nagypéntek nélkül nincs feltámadás” felirat fölött vonult végig a vi-

a készülő virágszőnyeget, és bár ezt elsősorban támogató, bátorító célzattal teszi, minden bizonnyal közbelépne, ha oda nem illő mintát találna.³⁶

A beszélgetések során gyakran megfogalmazódnak olyan vélemények, amelyek a hagyományt a svábsággal, az újításokat (pontosabban a „hagyománytalanságot”) a nem sváb résztvevőkkel asszociálják. Az egyik asszony például így kommentálta azt a véletlenül elkapott kritikus megjegyzést, hogy az „*öreglányok*” mindig ugyanazokat az unalmas, régi mintákat csinálják: „*Namost ilyet, több mint valószínű, nem sváb mond [...] Ő nem tudja, hogy miért ezt... mi meg tudjuk.*”. Bár a generációkon át öröklődő minták (például 5., 15. szakasz) valóban hiányoznak a „magyaroknál” (a szóhasználatához lásd a 6. jegyzetet), viszont azt is láthattuk, hogy a sváb kötődésű csoportok egy része is egyértelműen az újítás híve.³⁷ Az új minták kialakítását adott esetben akár a „hagyomány” kiemelésének szándéka is motiválhatja. Például az újdonságnak számító német nyelvű felirat a szokás sváb jellegét kívánja hangsúlyozni (2. szakasz), a régi grafika alapján kialakított minta (12. szakasz) a „háború előtti” virágszőnyegekkel való kapcsolat megteremtését célozza. Nemcsak az új minták kialakításában, de az előrajzolt – esetleg hagyományos, bevett – minták díszítésében (színválasztás, kontúrok, a terek kitöltése / szabadon hagyása) is nagy szerep jut az egyéni kreativitásnak, tehetségnek. Ugyanakkor behatárolja a lehetőségeket a rendelkezésre álló viráganyag összetétele (lásd a szőnyegkészítés technikájáról szóló részt), és a vallásos ikonográfia konvenciói (a szív piros, a kehely sárga stb.). A szőnyegkészítés során bizonyos fokú közösségi kontrollról is beszélhetünk, amely azonban ritkán jelentkezik explicit kritikaként, és inkább vonatkozik a minták esztétikai minőségére, mint azok témájára.

„Svábok” és „nem svábok” – a szokás jelene és kilátásai

Tanulmányomban igyekeztem kiemelni a virágszőnyeg-készítés „etnikai” vonatkozásait. Szembetűnő, hogy a virágszőnyeg készítőinek többsége rendelkez-

rászőnyegen. Braun Gyula plébános azzal védekezett, hogy a két nyilaskeresztet még a körmenet előtt eltakarította, a feliratról pedig nem tudta, hogy az egy nyilas jelmondat, puszta irredenta jellegűnek vélte őket. Az esetet, amelyre Somlai Péter hívta fel a figyelmet, korábbi cikkemben részletesen ismertettem: BEDNÁRIK, 2014, 46–48.

³⁶ Forrás: Filó Kristóf plébánossal folytatott beszélgetés (2013). Bár némely itt felsorolt mintával kapcsolatban is fölvehetnénk bizonyos aggályokat (például csodaszarvas – újpagányság), de ezek sem a plébános, sem a készítők részéről nem fogalmazódtak meg.

³⁷ Míg más – szintén sváb származású – készítő ezt fenntartással fogadhatja: „*Mivel mindenki kiélheti kreativitását, hát azt készít, amit jónak lát. Persze a hagyománytisztelők megkérdezhetik az új minták vonatkozásában, hogy az antik minták hogy jönnek ide?*”

zik valamilyen kötődéssel a budakeszi „őslakosságának” tekinthető svábsághoz. Amint arra a történeti bevezető fejezetben utaltam, az úrnapi virágszőnyeg a pártállam évtizedeiben a „rég, sváb budakeszi” identitás egyik lényeges elemévé vált. Ez az identifikációs séma (rég Budakeszi = sváb, új Budakeszi = magyar) tulajdonképpen a minden, nagy népességmozgásokat átélte településen tapasztalható megkülönböztetés (idevalósiak vs. „gyüttmentek”) etnikai alapú megfogalmazása. A kisebbségbe szorult közösség által őrzött szokás etnicizálódását (tehát *sváb* kulturális specifikumként való megfogalmazását) nagyrészt az 1990-es évektől tapasztalható „etnikai reneszánsz” következményének tekinthetjük. Ehhez köthető a különböző sváb háttérű társadalmi szervezetek, intézmények bekapcsolódása, amelyek feladatuknak érzik a képviselt nemzetiség hagyományainak őrzését. Jellemző ugyanakkor, hogy a virágszőnyeg úgy jelent fontos identifikációs pontot a helyi svábság számára, hogy a rajta megjelenő szimbólumokban és feliratokban nem, vagy alig találni a németiségre, vagy a sváb etnikumra való utalást (kivétel: lásd 2. szakasz). A másik oldalról szemlélve a kérdést, a magyarságra, magyar államiságra utaló elemek (címer, korona, nemzeti színek) használata ebben a kontextusban nem az etnikai megkülönböztetés eszköze, hanem éppen ellenkezőleg, egyfajta integráló, a származási megosztottság fölött álló szimbólumrendszernek tekinthető.³⁸

A virágszőnyegnek ez az „etnikumsemlegessége”, és a szokás alapvetően vizuális – tehát nyelvhez nem kötött – jellege döntő jelentőségű tényezőknek bizonyultak a szokás fennmaradásában. Ezek a jellemzők tették lehetővé a virágszőnyeg túlélését az 1990 előtti évtizedekben, amikor a „svábság” a nyilvános és közösségi élet minden területén stigmatizálódott, felvállalása a diszkrimináció különböző formáit vonhatta maga után. Ennél is fontosabb következmény, hogy a szokás a sváb származású lakosság mára szinte teljes asszimilációja, és a nemzetiségi nyelv ismeretének drasztikus visszaesése ellenére is működőképes maradhatott. A nyelvtől való függetlenség és az etnikailag semleges vizualitás ugyancsak előfeltételei voltak a sváb gyökerekkel nem rendelkező személyek, családok bekapcsolódásának is. Bár néhány példa a korábbi évekből is ismert, tendenciaként a rendszerváltás óta eltelt időben figyelhető meg a szokás lassú „liberalizációja”. Eleinte a különböző intézmények révén, vagy barátként, hozzátartozóként csatlakoztak „magyarok” a virágszőnyeg-készítőkhöz, ma már teljes szakaszokat, sátrakat is díszítenek sváb kapcsolattal nem

³⁸ Ugyanakkor feltűnő, hogy ebbe az integratív konnotációval bíró szimbólumkészletbe nem férnek bele a magyar népművészet elemei, amint azt a következő idézet sejteti. Egy sváb családból származó készítő mondja „nem sváb” szakaszszomszédjáról: „*Ő szeret ki-mondottan magyar motívumokat is beépíteni, egyik évben kezembe nyomott egy magyar díszítőművészetet ábrázoló könyvecskét, hogy onnan szedjek magyaros virágmotívumokat, de őszintén szólva nem éltem a lehetőséggel.*”

rendelkező – sőt alkalmasint csak rövid ideje helyben lakó – családok. Fontos hangsúlyozni, hogy mindezt sokkal inkább belső fejlődésnek, mintsem irányított folyamatnak tekinthetjük. Ezzel kapcsolatban „sváb oldalról” különböző véleményekkel találkozunk. A többség (főleg a fiatalabbak) viszonya többnyire reflektálatlan a szokás etnikai háttérét illetően, azonban van egy csoport, akiket foglalkoztat a szokás „svábságának” kérdése. Az egyik markáns vélemény szerint „*egy magyart nem lehet kitaszítani*” csak azért mert nincsenek sváb felmenői, ha egyébként „*jó katolikus, és szívvel-lélekkel*” részt venne a munkában. A „magyarok” bekapcsolódása melletti érvként gyakran elhangzik, hogy a szokás jövője szempontjából is elengedhetetlen a nyitás („*mert hogyha most már nem lesznek svábok, de a szőnyeg megmarad. [...] Én jártam máshol is, ahol már régen nem svábok csinálják...*”, vagy: „*az az idő már elmúlt, hát hol vannak itt még svábok*”). A másik végletet az általam megkérdezettek közül senki sem képviselte, bár utaltak olyanokra, akik egyértelműen rossz szemmel nézték a „hígulás” folyamatát. Több esetben talákoztam viszont azzal a fajta (általában csak sejtetett) rosszallással, ami a hagyományokat nem ismerő, ismeretlen családok bekapcsolódását kíséri (például: „*azt se tudják, merre van Budakeszin a bejárat*”, kifejező még a „*barackkeszies*” kifejezés is, ami a Barackos nevű újonnan betelepült városrészre utal). Ez a rosszallás ritkán jelentkezik valódi konfliktusokban, és inkább a háború utáni évtizedek kisebbségi megkülönböztetésének nyomait, mintsem személyes ellentéteket tükröz. Láthattuk azt is, hogy a sváb származás nem feltétlenül jelent hosszú családi hagyományláncot a virágszőnyeg-készítés tekintetében: ma már van olyan „magyar”, aki régebben dolgozik a szőnyegen, mint egy-egy újabban csatlakozott sváb család. Az oldalági rokonok, régóta segítő baráti családok részvétele miatt egyébként is egyre kevésbé lehet egyértelműen meghatározni egy-egy készítő-csoport kötetéseit. A sváb gyökerekkel nem rendelkezők – legalábbis ebben az „etnikai” vonatkozásban – nem számoltak be negatív tapasztalatokról, inkább a kreatív, egymást segítő, jó hangulatú közös munka élményét emelték ki. Sokak számára a virágszőnyeg-készítés lehetőséget jelent az egyházközséghez való kapcsolódás megerősítésére, új ismeretségek, barátságok kötésére.

A (legalább) 150 éves múltra visszatekintő budakeszi virágszőnyeg-készítés a kétezres években tapasztalható hullámvölgy után napjainkban ismét prosperáló időszakot él meg. A résztvevők magas száma – becslésem szerint több mint százan dolgoznak a szőnyegen – és korösszetétele a szokás vitalitását mutatja. A virágszőnyeg sikerének magyarázata egyrészt az egyházi ünnep liturgikus rendje által biztosított állandóságban és a támogató egyházi attitűd-ben, másrészt a kisebbségi nyelvtől való függetlenségében, harmadrészt pedig a szokás komplex funkcionalitásában és a készítők sokrétű motivációs mintá-

zatában keresendő. A részvétel egyaránt felfogható vallásos és hagyományőrző cselekedetként, miközben közösségi, alkotói, esztétikai és személyes sikerélményt is nyújt. A virágszőnyeg – az ismertetett keretek között – lehetőséget ad közösségek önreprezentációjára és személyes kötődések, gondolati tartalmak megjelenítésére is. Napjainkban tanúi lehetünk annak a rendkívül lassú és különösebb konfliktusok nélkül zajló folyamatnak, amelynek során a sváb kisebbség által őrzött szokás az egész egyházközség sajátjává válik.

A letűnt hagyományos kultúrák elemeiből táplálkozó, ország- és világszerte tapasztalható revival jelenségekkel szemben ezúttal egy eredeti funkciójában élő „egyházközeli népszokást” ismerhettünk meg. Az egyedi példa alapján tett megállapításokat a jövőben más települések virágszőnyegeinek hasonló szempontok szerinti vizsgálatával helyezhetjük tágabb kontextusba.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1998 *Ünnepi kalendárium. 1. Karácsony, húsvét, pünkösd. Nagy ünnepeink a hazai és közép-európai hagyományvilágból.* Szeged, Mandala.

BECHTOLD, Jakob

1977 Fronleichnam – daham. In: BECHTOLD, Jakob: *Ein Donauschwabe kritzelt.* 71–73. München, Ungarndisches Sozial- und Kulturwerk.

BEDNÁRIK János

2014 Virágszőnyeg, egyház, társadalom. In: KOMOR Judit – SCHILLER Katalin (szerk.): *Utak, technikák, hagyományok. Az ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskola Európai Etnológia Program doktoranduszainak műhelykiadványa.* 37–57. Budapest, ELTE BTK TDI EEP.

BONOMI Jenő

1933 *Az egyházi év Budaörs német község nyelvi és szokásanyagában (Tekintettel Budaörs környékére).* Budapest, Pfeifer F. /Német Philológiai Dolgozatok LIII./

BRESCH, Maria

é. n. *Einblick in tiefverwurzelte Traditionen.* Bad Rappenau, Budakesser Gemeinschaft.

DOSTAL-MELCHINGER, Iris

1990 *Blumenteppiche am Fronleichnamstag. Eine Studie zu Phänomen und Verbreitung, Wesen und Bedeutung eines kirchennahen Festbrauches.* München, Herbert Utz. /Kulturgeschichtliche Forschungen 12./

FUCHS, Guido

2006 *Fronleichnam. Ein Fest in Bewegung*. Regensburg, Friedrich Pustet. /Liturgie & Alltag/.

GALLASY Katalin

2007 Virágszőnyeg Budakeszin. Sváb hagyományok és katolikus szertartások összefonódása. In: A. GERGELY András – PAPP Richárd (szerk.): *A szakaralítás arcai. Vallásos kisebbségek, kisebbségi vallások*. 110–135. Budapest, Nyitott Könyvműhely.

GRÓSZ András

2010 Menekülők és internáltak – Budaörs a második világháború végén. (Flüchtlinge und Internierte – Budaörs am Ende des Zweiten Weltkrieges.) In: GRÓSZ András (szerk.): *Jogfosztások Budaörsön 1944–1948 (Entrechnungen in Budaörs 1944–1948.)* 47–110. Budaörs, Bleyer Jakab Helytörténeti Gyűjtemény.

HEREIN-KÖRÖS, Maria

2014 Fronleichnam in Wudigess. Uralte Tradition – ungebrochene Begeisterung. *Neue Zeitung. Ungarndeutsches Wochenblatt*, 27, 1, illetve 12. (<http://www.neue-zeitung.hu/fronleichnam-in-wudigess> – utolsó letöltés: 2015. 09. 16.)

MATH, Edith

1986 Brauchtum in unserer Gemeinde Wudigess/Budakeszi. In: FOLLATH, Franz (szerk.): *Wudigess/Budakeszi*. 203–222. Heidelberg, Winter.

MITTERWIESER, Alois

1930 *Geschichte der Fronleichnamsprozession in Bayern*. München, Knorr & Hirth.

NAGY Balázs

1994 Fronleichnambräuche und Identitätsbewusstsein in Budajenő. *Acta Ethnographica Hungarica*, 39, 3–4, 351–362.

2000 Úrnapi szokások és identitástudat Budajenőn. In: L. IMRE Mária (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* III. 207–214. Pécs, Baranya megyei Múzeumok Igazgatósága. /Dunántúli dolgozatok /D/ néprajzi sorozat 3./

RELIGIO

1861 *Religio. Kath. Egyházi, s Irodalmi Folyóirat* (felelős szerk. SOMOGYI Károly).

RETTERRATH, Hans-Werner

2011 Die vertriebenen Budaörser und ihre Fronleichnamsprozession. Eine Brauchtranslozierung und ihre Wirkungen. In: PROSSER-SCHELL, Michael (szerk.): *Szenische Gestaltungen christlicher Feste. Beiträge aus dem Karpatenbecken und aus Deutschland*. 79–111. Mün-

- chen – New York – Berlin, Waxmann. /Schriftenreihe des Joh. Künzig Instituts 13./
- RITTER, Andreas
2012 Brachten die Budaörser und Budakeszer den Blument Teppich nach Csömör? *Unser Hauskalender*, 64, 41–42.
- SÁRI Zsolt
2000 *Egy ünnep mindennapjai. Adalékok a magyarországi úrnapi kultusz néprajzához*. Debrecen, Ethnica Kiadó.
- SCHWARZ, Elmar
1930 Die Fronleichnamtsfeier in den Ofner Bergen (Ungarn). *Zeitschrift für Volkskunde*, 40, 45–49. /Neue Folge 2./
- S. LACKOVITS Emőke
2000 *Az egyházi esztendő jeles napjai, ünnepi szokásai a bakonyi és Balaton-felvidéki falvakban*. Veszprém, Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság.
- SOMLAI Péter Ferenc
2014 *A magyarországi németiség története a Budai-hegyvidéken Budakeszi település példáján 1935–1946*. Doktori értekezés. Budapest, ELTE BTK.
- VEREBÉLYI Kincső
1992 Úrnapi virágszőnyeg. *Műzsák*, XXIII, 2, 28–30.
1998 Blumenteppeiche in Ungarn an Fronleichnam. In: BIMMER, Andreas C. (szerk.): *Grünzeug. Pflanzen im ethnographischen Blick*. 181–188. Marburg, Jonas. /Hessische Blätter für Volks- und Kulturforschung. Bd. 34./

A tanulmányban szereplő képek készítői/forrásai

- Archív fotó a Budakesser Gemeinschaft gyűjteményéből: 1, 2.
Archív fotók a Dobos család albumából, illetve dokumentumok a család tulajdonában: 28, 29, 31, 35, 40, illetve színes melléklet: 4, 9, 10.
Bechtold Fülöp: színes melléklet: 1.
Bednárík János: 3–8, 10–12, 19, 24, 25, 32, 36, 41, 43.
Dobos László: 13, 16–18, 20–23, 26, 27, 30, 33–34, 37–39, 42, 44, 45, 47, illetve színes melléklet: 2, 3, 5–8, 11.
Mayer Edina: színes melléklet: 12.
Merkl Máté: 14, 15.
A 9. számú képet (ábrát) Bednárík Júlia készítette.

JÁNOS BEDNÁRIK

THE IMAGES OF A CARPET OF FLOWERS: AN ETHNOGRAPHIC
ASPECT OF THE DECORATION AT THE FEAST OF CORPUS CHRISTI
IN BUDAKESZI

In the vicinity of Budapest in some Roman Catholic, German and Slovak settlements the route of procession during the Feast of Corpus Christi is decorated with a carpet made of flowers. The author, through analyzing the practice in one particular settlement (Budakeszi), presents the recent and current organizational mechanisms of the 150-year-old custom, the meanings it offers for the participants and the local community, as well as the motifs of the floral carpet. Contrary to (inter)nationally widespread revival phenomena in this case an ecclesiastically promoted folk custom preserving its original function can be observed. The components of the enduring success of the floral carpet can be its permanence ensured by the liturgical order of the ecclesiastical feast, a supportive attitude of the church, the complex functionality of the custom and a multilayered motivational pattern of the participants. Participation can be interpreted as a religious action that safeguards tradition and provides an opportunity for communal, creative, aesthetical and personal experience of success. The making of floral carpet offers an opportunity for the self-representation of communities and a manifestation of personal ties and ideas. A further token of the survival of the custom is that it is independent of the language of the German ethnic group to which it was previously exclusively connected. Owing to this feature, despite the discrimination of minority languages during the decades of state socialism, the floral carpet could become an important point of identification for the “native families” of Budakeszi, and the chains of tradition have not been broken in spite of the almost complete loss of mother tongue by now. The same feature makes it possible for non-German families to join the custom.

1. kép A kilépőminta (1. szakasz) 2015-ben.

2. kép A 2. szakasz részlete 2015-ben.

3. kép Az első körmeneti sátor (4. szakasz) hit-remény-szeretet kompozícióval (2015).

4-5. kép A Merkl család (5. szakasz) jellegzetes ornamentikus mintája
1961-ben és 2015-ben.

6. kép A 8. szakasz mintái
2012-ben.

7. kép Cserkészliliom a 9.
szakaszon 2015-ben.

8. kép A 10. szakasz mintái
2015-ben.

9–10. kép Egy-egy lap a Dobos család tervmappájából és fotóalbumából (12. szakasz). Bal oldalon fölül a „hármason” minta ötletadó mozaikja próbaszínezéssel, középen alul pedig annak megvalósított formája. A jobb oldalon láthatók a „máltai kereszt” és a „görög” minták, valamint az éppen fölöttük elhaladó körmenet (2015).

11. kép Budakeszi 1724-es pecsétje alapján készült virágszőnyeg-minta 2015-ben.

12. kép Dürer-metszet nyomán készített motívum a 15. szakaszon (2012).